

## **Sampa- ja Sampo-nimistä.**

Kirjoituksessaan »Vielä sana *sammosta*» LAURI KETTUNEN on Virittäjän t. v. 1. numeron sivulla 34 sivumennen kysynyt: »Mitä on esim. *Samman pää* vanhoissa kartoissa Medvastön saaren Blindsundin nimityksenä?» ja jatkanut: »Kuka tietää, vaikka *sampo* tosiaan sukeltautuisi esiin myllyyn viittaavana nimenä? Onhan sellainenkin kuin *Sampojoki* olemassa (Vanajassa, ks. Setälä, Sammon arvoitus s. 489).» Tähän voitaisiin Vanajan Luolajasta lisätä nimet: *Sammo*, pelto, sekä *Sammommäki* ja *-suo*, joiden lisäksi muuallakin maassamme on eräitä *Sampo*-nimiä. Vaikka en oma-kohtaisesti tunnekaan niitä kahta paikkaa, joiden nimet prof. Kettunen on maininnut, enkä siis tiedä, mitä osviittoja paikallisista olosuhteista ehkä voidaan saada näiden nimien selittämiseksi, luulisin kuitenkin, että puhtaasti teoreettisinkin päätelmin niiden tulkitseminen ei osune perin harhaan.

*Samman pää* kuuluu ilmeisesti pää-'niemi'-nimiin, jotka lounais-Suomessa ovat varsin yleisiä: *Hakkenpää* Taivassalossa, *Heikkalanpää* Lokalahdella, *Kauhianpää* Pyhässäranassa, *Maanpää* ja *Niemenpää* useissa pitäjissä, *Oksalan-* (l. *Oksilan-*)*pää* Uudenkaupungin pitäjässä (ks. allekirjoittaneen esitystä »Vanhan Vehmaan kihlakunnan pitäjien ja kylien nimet I» s. 37, 60, 115, 120), mutta joita on aikoinaan ollut myös maamme etelärannikolla: *Kumion-* l. *Kumianpää* 'Hankoniemi', onpa vielä nykyäänkin: *Saarenpää* Koivistossa. Kun *Samman pää* on kartoista merkitty, lienee aihetta epäillä, että nimellä näissä on tarkoitettu saaren nientä eikä salmea, Blindsundia. Jos kuitenkin kansan tiedosta tai muusta varmasta lähteestä kävisi selville, että nimi todella on ollut salmen, täytyisi sen olla elliptinen, joka tässäkin tapauksessa olisi alkuaan tarkoittanut nientä, siis: *Samman pään salmi*.

Nimen alkuosa *sampa*, *samman* merkitsee Lönnotin mukaan samaa kuin *sammás* 'râsten'; esimerkkinä hän on maininnut: »eihän tuo toki eläne maasammaksi», jonka viimeksi mainittu sana on käännetty 'jordstolpe'. Tunnetaan myös sanat *maansampa* 'maanmuna' ja *puunsampa* 'valkea, neulannupin kokoinen rahka koivuissa, lepissä, pajuissa'. Todennäköisesti *sampa* sana ei ole tuttu nykyään ruotsinkielisessä Kirkkonummen pitäjässä, mutta se ei estä selittämästä nimen alkuosaa tästä sanasta. Paljon sanoja on kielestä hävinnyt suomenkieliseltäkin asutusalueelta. Onpa sellainenkin sana kuin *kodis*, jonka varsinainen levinneisyysalue on Varsinais-Suomi, Ala-Satakunta ja Pohjanmaa, aikoinaan ollut käytännössä Länsi-Uudellamaalla, kuten eräät merkinnät Lohjalta 1400- ja 1500-luvun asiakirjoista osoittavat (ks. mts. 72). *Sammás* ~ *sampas* sanaa-

kaan, jota vanha polvi vielä yleisesti käyttää Rauman—Uudenkaupungin seudulla, nuoret täällä tuskin enää tuntevat.

Niemeä tarkoittavat *pää*-loppuiset nimet ovat tavallisesti aiheutuneet sillä sijainneesta paikasta, kuten asumuksesta, mahdollisesti eräissä tapauksissa sen omistajasta. *Hakkenpää* (< \**hakkēnpā* ~ \**hakkianpā*) siis on saanut nimensä *Hakkia*-nimisestä talosta tai henkilöstä, *Kauhianpää* *Kauhia*-nimisestä, *Heikkalanpää* ja *Oksalan-* (*Oksilan-*)*pää* varmasti *Heikkalan* ja *Oksalan* (*Oksilan*) taloista. Tosin eräissä tapauksissa pää-nimen alkuosana on maapaikkaa tarkoittava appellatiivi: *Maanpää*, *Niemenpää*, *Saarenpää*, mutta kun ei ole mahdollista, että *Sammanpää* nimellä on tarkoitettu raja- tai muun kiven »päättä», niin täytyy olettaa, että se on johtunut niemellä olleesta raja- tai muusta kivistä. Mahdollista myös on, että sen aiheena on ollut Sampa-niminen asumus, kuten Kaks-kerrassa on talo, jonka nimi on *Sampas*, *Samppa*. Asumuksen nimi taas on — elliptisenä — voinut johtua (raja-)kivistä. On myös mahdollista, että *Sampa* on ollut henkilön (tai eläimen) nimenä, onhan olemassa sellainenkin johdannainen kuin *Sammatti*, joka todennäköisesti on alkuaan ollut tällainen erisnimi (ks. Kalevalaseuran 22. vuosikirja, s. 94). — Joka tapauksessa olisi kiintoisaa saada paikallisilta asiantuntijoilta tietoja siitä, onko k.o. paikalla mitään huomattavaa raja- tai muuta kiveä, joka ehkä olisi ollut *Sammanpää* nimen aiheena, tai onko siinä tiettävästi ollut *Sampa*-nimistä asumusta.

Vaikka onkin otettava huomioon, että *sampa* (tai *samma*) sanalla on voinut olla muutakin merkitystä kuin mitä tunnetaan, niin toiselta puolen sellaisen satoja vuosia vanhan, ehkä ihmiskäsin asetetun muistomerkin puuttuminen, kuin mitä edellä esitetty nimen selitys edellyttäisi, ei saa tehdä tätä tyhjäksi; onhan kiviä aikojen kuluessa hävitetty joko raivaamalla niitä viljelysten tai rakennusten tieltä taikka käyttämällä erilaisiin tarpeisiin. Täytyy pitää varmana, että esim. Rauman pitäjän *Sampaanalan* (*samppanala*) tilan nykyisten rakennusten paikalla on aikoinaan ollut »sammas», koska ala-loppuiset nimet säännöllisesti tarkoittavat paikkoja, joita »ylempänä» olevaan nimen alkuosa viittaa (ks. mts. 140), mutta se on siitä hävitetty tilan rakennusten tieltä, jotka alkuaan ovat olleet mäen rinteessä, siis sampaan alapuolella. — Olen yksityiskohtaisesti tarkastanut myös saman pitäjän Kulamaan *sammalaht-* (< \**sammanlahti*) nimisen paikan sillä tilalla syntyneen isännän opastamana, jonka alueella tuo entinen Kulamaan järven itäinen lahti, nykyään jo viljelty notkomaa ja sen rinteet, sijaitsee. Mikäli paikan korkeussuhteista voidaan päätellä, notkon pohja on ollut järven lahtena vielä pari kolme vuosisataa sitten ja nimi siis on ainakin niin vanha, mutta kun sen rinteet ovat verraten jyr-

kästi kohoavia, se todennäköisesti on paljon, ehkä useita vuosisatoja, sitäkin vanhempi. *Sammanlahden* jatkona on siitä loivasti kohoava *luhta*, joka sekin aikoinaan on ollut järven, vielä aikaisemmin meren, lahtea. Luhdassa, joka on tasainen ja sileäpintainen, on alimmalla kohdalla sokerikeon päätä muistuttava korkeahko kivi. Talojen nykyiset rajat eivät satu tähän kiveen, jolla ei ole mitään nimeä, mutta useat kylläkin *Sammanlahteen*, jonka viereisessä metsässä kolmen kylänkin rajat yhtyvät. Muuta huomiota herättävää kiveä *Sammanlahdessa* ei ole, mutta useitakin on särjettu viljelysten tieltä ja käytetty erilaisiin tarkoituksiin. Vaikka lahteen laskee *Kalliaisjoki* (*kaljasjoki*), niin mitään myllymuistoja paikkaan ei voi liittyä, koska siinä ei tässä kohden ole putousta; sensijaan parin kilometrin päässä järven toisella puolella on ollut vanha vesimylly. Myöskään tuulimyllyä ei paikalla tiedetä olleen enempää kuin mitään asumustakaan. Siihen aikaan kun yllä kuvattu notkoma vielä on ollut järven (tai meren) lahtena ja *luhta* ehkä vesiperäisenä niittymaana, on *Sammanlahti* voinut saada nimensä mainitusta kivistä. Mitään varmaa tästä ei kuitenkaan voida sanoa, varsinkaan kun sillä ei kansan nykyisessä tietoudessa ole nimeä eikä tiedetä rajojen siihen sattuneen. Niin paljon kuitenkin on ilmeistä, että siihen ei voi liittyä mitään myllytraditiota. — Muista paikoista, joiden nimen alkuosana on *Sampa-*, *Samman-* — Lavian *Sampakoski*, Kiskon *Sampamäki* ja *-selkä*, epävarmat Tyrvään *Sammanjoki* ja *-suu* sekä Parikkalan *Sammattlampi* ja Sortavalan *Sammatsaari* — en omasta puolestani ole voinut saada yksityiskohtaisia tietoja. Onko niissä ehkä mitään huomattavaa raja- tai muuta kiveä? Liittyykö niihin mylly- tai muita asutusmuistoja? Tiedot näistä seikoista olisivat ehkä omiaan valaisemaan näitä nimiä.

*Sampo*-nimisistä paikoista tunnen omakohtaisesti vain nyk. Uudenkaupungin pitäjän (ent. Uudenkirjon) saaristoon kuuluvan *Sammon* saaren. Tämä varsin korkea, kekomainen kallioluoto, jonka nimi (*Sammon Luoto*) on merkitty karttaan ainakin jo v. 1799, sijaitsee ulkosaaristossa ja on eräässä suhteessa kiinnostava. Sen korkeimmalla kukulla on näet noin päänkokoisista ja sitä suuremmista kivistä selvästi ihmiskäsin tehty osaksi maatonut ja sammaltunut röykkiö, joka suuresti muistuttaa esihistoriallisia kiviröykkiöhautoja, mutta lienee kuitenkin luettava historiallisen ajan muistoihin. Tieteellisesti sitä ei ole tutkittu. Tekisi mieli yhdistää saaren nimi tähän muistomerkkiin. Mitään myllymuistoja siihen ei kuitenkaan voine liittyä, ei silti, etteikö luodossa olisi voinut olla tuulimyllyjä, sellainen on vielä hiljakkoin ollut sitäkin kaukaisemmassa *Vekaran* saarella, jossa on pari kalastajantorppaa. Vesimyllyä ei voida ajatellakaan täällä olleen, koska saarella ei ole siihen tarvittavaa voiman-

lähdettä. Tuulimyllykin edellyttäisi kuitenkin vakinaista asutusta, jota on mahdotonta kuvitella siinä milloinkaan olleen; siihen siltä puuttuvat kaikki edellytykset: ei puuta, lukuunottamatta miltei vain sitä käppyräkuusta, joka on kasvanut mainitun röykkiön reunaan, ei vedensaantimahdollisuutta eikä myöskään, mikä tärkeintä, vähänkään suojattua satamapaikkaa puhumattakaan viljelysmahdollisuuksista. Jos sampo olisi merkinnyt myllyä ja saari saanut siitä nimensä, olisi siellä täytynyt olla asutusta ja sanan olla ollut appellatiivina käytännössä vielä tuulimyllyjen aikakaudella, joka ei liene ulottunut 1400-luvun puoliväliä kauemmaksi (ks. KUSTAA VILKUNA Varsinais-Suomen historia II, 1 s. 45) — seikka, mikä tuskin on mahdollista, koska siitä ei vanhassa kirjallisuudessaakaan ole säilynyt mitään muistoa. Mainitussa Kalevalaseuran vuosikirjassa, ss. 91—92, olenkin koettanut osoittaa todennäköiseksi, että saari on saanut nimensä kotieläimestä, luultavasti sonnista tai härästä, joiden nimenä *Sampo* on ollut käytännössä.

Sama selitys soveltuu erikoisen hyvin siihen *Sammon* saareen, joka on n. 4 km Viipurista länteen päin ja merkitty (*Sammon sari*) karttaan ainakin jo v. 1653 (ks. k.v. Historiallinen aikakauskirja n:o 1 s. 20). Se on saamieni tietojen mukaan aivan pieni, vain puolisen kilometriä pitkä ja sitäkin kapeampi. Saaresta, jossa nykyaikana on ollut vain huvila-asutusta, ei tiedetä mitään myllymuistoja — vain tuulimylly olisi täälläkin ollut mahdollinen — mutta kotieläimen, kuten härän tai sonnin, laidunnuspaikaksi tämä vain kapean salmen eristämä, osittain metsäinen, osittain kallioinen saari on ollut omiaan. — Haaparannan *Sammon* saaresta en ole voinut saada tarkempia tietoja, mutta kun saaret yleensä ovat olleet laidunnuspaikkoja, voitaneen sen nimeen soveltaa samaa selitystä kuin kahteen edellä käsiteltyyn<sup>1</sup>.

Myöskään Vanajan alussa mainittuja *Sampo*-nimisiä paikkoja en yksityiskohtaisesti tunne, mutta saman selityksen kuin edellisiin luulisin luontevasti soveltuvan näihinkin. Pellon, mäen ja suon nimeen tuskin voi liittyä mitään myllyaihetta, varsinkaan kun täytynee pitää epäiltävänä, onko sampo ainakaan enää tuulimyllyjen aikakaudella voinut merkitä myllyä, jos joskus aikaisemmin olisikin. Sen sijaan tällaiset nimet ovat usein aiheutuneet kotieläimistä: *Hallinmäki*, *Hallunperä*, *Tarvonmäki* ja *-suo* (ks. mts. 29, 170). Joen nimi selittyisi tietenkin luontevasti siinä aikoinaan olleesta laitteesta, kuten myllystä. Mutta vaikka *Sampojoessa*

<sup>1</sup> Viipuri ja Haaparanta eivät tosin kuulu vanhaan vetohärkä-alueeseen, mutta ainakin sonneja on näilläkin seuduilla täytynyt olla, joten se ei estä tätä nimien selitystä.

olisikin ollut vanha mylly, ei se vielä riittäisi todistamaan, että juuri tämä olisi ollut nimen aiheena, ellei muuten voitaisi osoittaa *sampo* sanan appellatiivina — paitsi kansanrunojen myöhäsyntyiseksi käsitetyssä myllykuvassa — merkinneen myllyä, ei edes tekemään sitä todennäköiseksi, koska sana on ollut käytännössä todennäköisesti vanhana proprina, kuten mainitussa kirjoituksessa (ss. 91—92) olen luullakseni voinut osoittaa. Jotkin vedet, kuten joet ja järvet, ovat saaneet nimensä maaeläimistäkin: *Hallijoki* Eurajoella, *Hervijärvi*, useita varsinkin Hämeessä, *Tarvasjoki*, Vars.-Suomessa kaksikin, myös Virossa *Tarvajõgi* Sangastessa sekä *Tarvasjõgi* Harju-Jaanissa ja Järva-Madisessa. Niiden rantamat ovat kai olleet eläimen tai eläinten oleskelu-, pyynti- tai laidunnuspaikkoja. *Sampo-jokikin* on voinut johtua *Sampo*-nimisestä eläimestä. Kun Vanajassa on näinkin monta *Sampo*-alkuista paikannimeä, on todennäköistä, että niiden alkuperä on jossakin keskinäisessä yhteydessä. Olisivatko ne ehkä samasta härästä peräisin!

Päädyn siihen, että tunnetuista *Sampo*-nimistä, mikäli sennimisistä paikoista on tietoja, ei mikään seikka edes minkäänlaisella todennäköisyydellä viittaa myllyaiheeseen. Kun kuitenkin on puhe niinkin tärkeän kuin *sampo* sanan merkityksen selvittämisestä, olisi tärkeää saada paikallisilta asiantuntijoilta kaikki yllä mainittuja paikkoja valaisevat tiedot, erittäinkin niiden sijainnista ja siitä, liittyykö niihin mitään myllymuistoja.

**J. A. Lopmeri.**